

Gesprek onderweg naar Emmaüs¹

Timothy Radcliffe OP – 4^e meditatie op 2 oktober 2023

We zijn geroepen om de synodale weg in vriendschap te bewandelen. Anders komen we nergens. Vriendschap, met God en met elkaar, is geworteld in de vreugde van het samenzijn, maar we hebben woorden nodig. In Caesarea Filippi liep het gesprek vast. Jezus had Petrus 'Satan' genoemd, vijand. Op de berg weet Petrus nog niet wat hij moet zeggen, maar ze beginnen naar Jezus te luisteren en zo kan het gesprek opnieuw beginnen als ze naar Jeruzalem reizen.

Onderweg maken de discipelen ruzie, begrijpen Jezus verkeerd en laten hem uiteindelijk in de steek. De stilte keert terug. Maar de verrezen Heer verschijnt en geeft hen woorden van genezing voor hun onderling gesprek. Ook wij hebben helende woorden nodig die de grenzen over te steken die ons van elkaar scheiden: de ideologische grenzen van links en rechts, de culturele grenzen die het ene continent van het andere scheiden, de spanningen die mannen en vrouwen soms van elkaar scheiden. Gedeelde woorden zijn het levenssap van onze Kerk. We moeten ze vinden omwille van onze wereld waarin geweld wordt aangewakkerd door het onvermogen van de mensheid om te luisteren. Gesprek leidt tot bekering.

Hoe moeten gesprekken beginnen? In Genesis is er na de zondeval een vreselijke stilte. De stille gemeenschap van Eden is de stilte van schaamte geworden. Adam en Eva verstopten zich. Hoe kan God die kloof overbruggen? God wacht geduldig tot ze kleren hebben aangetrokken om hun verlegenheid te verbergen. Nu zijn ze klaar voor het eerste gesprek in de Bijbel. De stilte wordt verbroken met een eenvoudige vraag: "Waar ben je? Het is geen verzoek om informatie. Het is een uitnodiging.

Misschien is dit de eerste vraag waarmee we de stilte die ons scheidt, moeten doorbreken. Niet: 'Waarom heb je deze belachelijke opvattingen over liturgie?' Of 'Waarom ben je een ketter of een patriarchale dinosaurus?' of 'Waarom ben je doof voor mij?' Maar 'Waar ben je?' 'Waar maak je je zorgen over?' Dit is wie ik ben. God nodigt Adam en Eva uit om uit hun schuilplaats te komen en zich te laten zien. Als ook wij in het licht te treden en ons laten zien zoals we zijn, zullen we woorden voor elkaar vinden. Bij de voorbereiding van deze synode zijn het vaak de geestelijken geweest die het meest terughoudend zijn geweest om in het licht te treden en hun zorgen en twijfels te delen. Misschien zijn we bang om in ons blootje gezien te worden. Hoe kunnen we elkaar aanmoedigen om niet bang te zijn voor naaktheid?

Na de opstanding wordt de stilte van het graf opnieuw verbroken met vragen. In het evangelie van Johannes: 'Waarom ween je?' In Lucas: 'Waarom zoek je naar de levende onder de doden?' Wanneer de leerlingen naar Emmaüs vluchten, zijn ze vervuld van woede en teleurstelling. De vrouwen beweren de Heer gezien te hebben, maar het waren slechts vrouwen. Zoals vandaag de dag vrouwen soms niet lijken te tellen! De leerlingen rennen weg van de gemeenschap van de Kerk, zoals zoveel mensen vandaag de dag. Jezus verspert hen de weg niet en hij veroordeelt hen ook niet. Hij vraagt: 'Waar hebben jullie het over?' Wat zijn de hoop en teleurstellingen die je hart beroeren? De leerlingen spreken op boze toon. Het Grieks betekent letterlijk: 'Wat zijn dat voor woorden die jullie naar elkaar *smijten*?' Daarom nodigt Jezus hen uit om hun woede te delen. Ze hadden gehoopt dat Jezus degene zou zijn die Israël zou verlossen, maar ze hadden het mis. Hij faalde. Dus loopt hij met hen mee en stelt zichzelf open voor hun woede en angst.

Onze wereld is gevuld met woede. Wij spreken over de politiek van de woede. Een recent boek heet *American Rage*. Deze woede infecteert ook onze Kerk. Een terechte woede over het seksueel

¹ Vertaling van Gerard Mathijssen OSB. Bron: <https://www.abdijvanegmond.nl/conferentie-t-radcliffe-deel-4/>

misbruik van kinderen. Woede over de positie van vrouwen in de kerk. Woede over die vreselijke conservatieven of vreselijke liberalen. Durven wij, net als Jezus, elkaar te vragen: 'Waar hebben jullie het over? Waarom ben je boos? Durven we het antwoord te horen? Soms word ik het beu om naar al deze woede te luisteren. Ik kan het niet verdragen om nog meer te horen. Maar luisteren moet ik net als Jezus, op de weg naar Emmaüs.

Veel mensen hopen dat tijdens deze synode hun stem zal worden gehoord. Ze voelen zich genegeerd en stemloos. Ze hebben gelijk. Maar we zullen alleen een stem hebben als we eerst luisteren. God roept mensen bij hun naam. Abraham, Abraham; Mozes, Samuël. Ze antwoorden met het prachtige Hebreeuwse woord *Hinneni*, 'Hier ben ik'. De basis van ons bestaan is dat God ieder van ons bij naam aanspreekt, en wij luisteren. Niet het cartesiaanse 'ik denk dus ik ben' maar *ik luister* dus ik ben. Wij zijn hier om naar de Heer en naar elkaar te luisteren. Zoals ze zeggen: we hebben twee oren, maar slechts één mond! Pas na het luisteren komt het spreken. Wij luisteren niet alleen naar wat mensen zeggen, maar ook naar wat ze *proberen* te zeggen. We luisteren naar de onuitgesproken woorden, de woorden waarnaar ze zoeken. Er is een Siciliaans gezegde: 'La miglior parola è quella che non si dice'[1] 'Het beste woord is het woord dat niet wordt gesproken'. We luisteren naar hun gelijk, naar hun kern van waarheid, zelfs als wat ze zeggen verkeerd is. Wij luisteren met hoop en niet met minachting. We hadden één regel op de Generale Raad van de Dominicaanse Orde. Wat de broeders zeiden was nooit onzin. Het kan berusten op verkeerde informatie, onlogisch en zelfs verkeerd zijn. Maar ergens in hun verkeerde woorden schuilt een waarheid die ik moet horen. Wij zijn bedelmonniken op zoek naar de waarheid. De eerste broeders zeiden over de heilige Dominicus dat 'hij alles begreep in de nederigheid van zijn intelligentie'[2].

Misschien hebben religieuze ordes de Kerk iets te leren over de kunst van het gesprek. Sint-Benedictus leert ons consensus te zoeken; Sint-Dominicus houdt van debat, Sint-Catharina van Siena houdt van gesprekken, en Sint-Ignatius van Loyola, van de kunst van het onderscheiden. St Philip Neri, van de rol van het lachen.

Als we *echt* luisteren, zullen onze kant-en-klare antwoorden verdampen. We zullen tot zwijgen worden gebracht en geen woorden meer hebben, net als Zacharias voordat hij in gezang uitbrak. Als ik niet weet hoe ik moet reageren op de pijn of de verwarring van mijn zuster of broeder, moet ik me tot de Heer wenden en om woorden vragen. Dan kan het gesprek beginnen. Een gesprek vereist een fantasierijke sprong in de ervaring van de ander. Om met hun ogen te kijken en met hun oren te horen. We moeten in hun huid kruipen. Uit welke ervaringen komen hun woorden voort? Welke pijn of hoop dragen zij met zich mee? Welke reis zijn ze aan het maken?

Er was een verhit debat over preken op een Dominicaanse Generaal Kapittel over de aard van preken, altijd een actueel onderwerp voor Dominicanen! In het document dat aan het kapittel werd voorgesteld, werd preken opgevat als een dialoog: we verkondigen ons geloof door in gesprek te gaan. Maar sommige kapittelleden waren het daar absoluut niet mee eens en voerden aan dat dit op de rand van relativisme stond. Ze zeiden: 'We moeten de waarheid vrijmoedig durven prediken'. Langzaam werd het duidelijk dat de ruziënde broeders vanuit totaal verschillende ervaringen spraken.

Het document was geschreven door een broeder uit Pakistan, waar het christendom noodzakelijkerwijs in een voortdurende dialoog met de islam verkeert. In Azië is er geen prediking zonder dialoog. De broeders die krachtig tegen het document reageerden, kwamen voornamelijk uit de voormalige Sovjet-Unie. Voor hen had het idee van een dialoog met degenen die hen gevangen hadden gezet geen zin. Om het meningsverschil te boven te komen was rationeel argumenteren noodzakelijk, maar niet genoeg. Je moest je *voorstellen* waarom de ander

aan zijn of haar standpunt vasthield. Welke ervaring heeft hen tot deze visie gebracht? Welke wonden dragen zij? Wat is hun vreugde?

Dit vereiste luisteren met al je verbeeldingskracht. Liefde is altijd de triomf van de verbeelding, zoals haat een mislukking van de verbeelding is. Haat is abstract. Liefde is bijzonder. In Graham Greene's roman *The Power and the Glory* zegt de held, een arme, zwakke priester: 'Als je de lijnen in de ooghoeken zag, de vorm van de mond, hoe het haar groeide, was het onmogelijk om te haten. Haat was gewoon een mislukking van de verbeelding.' We moeten niet alleen over de grenzen van links en rechts heen springen, of over culturele grenzen heen, maar ook over generatiegrenzen heen. Ik heb het voorrecht om samen te leven met jonge Dominicanen wier geloofsreis anders is dan de mijne. Veel religieuzen en priesters van mijn generatie zijn opgegroeid in sterk katholieke gezinnen. Het geloof drong diep door in ons dagelijks leven. Het avontuur van het Tweede Vaticaans Concilie bestond erin de seculiere wereld te bereiken. Franse priesters gingen in fabrieken werken. We legden het habijt af en dompelden ons onder in de wereld. Een boze zuster, die zag dat ik mijn habijt droeg, barstte uit: 'Waarom draag je dat oude ding nog steeds?'

Tegenwoordig groeien veel jonge mensen – vooral in het Westen, maar steeds vaker overal – op in een seculiere wereld, agnostisch of zelfs atheïstisch. Hun avontuur is de ontdekking van het evangelie, de Kerk en de traditie. Ze trekken het habijt graag aan. Onze reizen zijn tegengesteld maar niet tegenstrijdig. Net als Jezus moet ik met hen meegaan en leren wat hun hart opwindt. 'Waar heb je het over?' Welke films kijk je? Van welke muziek hou je? Dan vinden we woorden voor elkaar.

Ik moet me voorstellen hoe ze mij *zien*! Wie ben ik in hun blik? Ik fietste eens door Saigon met een groep jonge Vietnamese Dominicaanse studenten. Dit was lang voordat toeristen gemeengoed werden. We sloegen de hoek om en daar stond een groep westerse toeristen. Ze zagen er zo groot en dik uit en hadden een vreemde, lelijke kleur. Wat een vreemde mensen. Toen besepte ik dat ik er ook zo uitzag!

Terwijl de leerlingen naar Emmaüs lopen, luisteren ze naar deze vreemdeling die hen dwazen noemt en hen tegenspreekt. Hij is ook boos! Maar ze beginnen zich te verheugen in zijn woorden. Hun hart brandt in hen. Kunnen we tijdens de synode het extatische plezier leren van onenigheid die tot inzicht leidt? Hugo Rahner, de jongere broer van Karl (en veel gemakkelijker te begrijpen) schreef een boek over *homo ludens*, speelse mensheid[3]. Laten we spelenderwijs met elkaar leren praten! Zoals Jezus en de Samaritaanse vrouw bij de put doen in Johannes 4. In de eerste lezing van vandaag horen we dat in de volheid van de tijd 'de stad gevuld zal zijn met jongens en meisjes die op straat spelen.' (Zacharia 8:5) Het evangelie nodigt ons *allemaal* uit om kinderen te worden: 'Amen, ik zeg jullie tenzij u zich omkeert en als kinderen wordt, zult u het Koninkrijk der hemelen niet binnengaan' (Matteüs 18.3). Wij bereiden ons voor op het Koninkrijk door speels, kinderlijk maar niet kinderachtig te worden. Soms worden wij in de kerk gekweld door een saaie, vreugdeloze ernst. Geen wonder dat mensen zich vervelen!

In de nacht van het nieuwe millennium, terwijl ik in Ivoorkust zat te wachten op een vlucht naar Angola, zat ik in het donker met onze Dominicaanse studenten, onder het genot van een biertje, ongedwongen te praten over wat ons het meest dierbaar was. We genoten van het plezier om verschillend te zijn, om verschillende verwachtingen te koesteren. Het genot van verschil! Ik was bang dat ik het vliegtuig zou missen, maar het was drie dagen te laat! Verschil is vruchtbaar, leven gevend. Ieder van ons is de vrucht van het prachtige verschil tussen mannen en vrouwen. Als we vluchten voor verschillen, zullen we onvruchtbaar en kinderloos zijn, zowel thuis als in onze kerk. Nogmaals, danken wij alle ouders in deze Synode! Gezinnen kunnen de kerk veel leren over hoe

om te gaan met verschillen. Ouders leren hoe de hand uit te strekken naar kinderen die onbegrijpelijke keuzes maken en toch weten dat ze nog een thuis hebben.

Als we er plezier in kunnen vinden ons voor te stellen waarom onze zusters en broeders standpunten koesteren die we vreemd vinden, dan zal er een nieuwe lente beginnen in de Kerk. De Heilige Geest zal ons de gave geven om andere talen te spreken.

Merk op dat Jezus niet probeert het gesprek te beheersen. Hij vraagt waar *zij* het over hebben; hij gaat waar *zij* heen gaan, niet waar hij heen wil; hij accepteert *hun* gastvrijheid. Een echt gesprek kan niet worden gecontroleerd. Je geeft je over aan de richting ervan. We kunnen niet voorspellen waar het ons zal brengen, naar Emmaüs of Jeruzalem. Waar zal deze synode de Kerk heen leiden? Als we het van tevoren wisten, zou het houden ervan geen zin hebben! Laten wij ons verrassen!

Een echt gesprek is daarom riskant. Als we ons openstellen voor anderen in een vrij gesprek, zullen een verandering ondergaan. Elke diepgaande vriendschap brengt een dimensie van mijn leven en identiteit tot leven die nog nooit eerder heeft bestaan. Ik word iemand die ik nog nooit eerder ben geweest. Ik ben opgegroeid in een prachtig conservatief katholiek gezin. Toen ik dominicaan werd, raakte ik bevriend met mensen met een andere achtergrond, een totaal andere politiek, wat mijn familie verontrustend vond! Wie was ik dan toen ik naar huis ging om bij mijn familie te logeren? Hoe verzoende ik de persoon die ik was met hen en de persoon die ik aan het worden was met de Dominicanen?

Elk jaar maak ik kennis met pas ingetreden Dominicanen met verschillende overtuigingen en verschillende manieren om de wereld te zien. Als ik mezelf in vriendschap voor hen openstel, wie zal ik dan worden? Zelfs op mijn hoge leeftijd moet mijn identiteit open blijven. In Madeleine Thiens roman over Chinese immigranten in de VS, *Do Not Say We Have Nothing*, zegt een van de personages: 'Probeer nooit slechts één ding te zijn, een ongebroken mens. Als zoveel mensen van je houden, kun je dan echt één ding zijn?'[4] Als we ons openstellen voor meerdere vriendschappen, zullen we geen nette, strak gedefinieerde identiteit hebben. Als we ons tijdens deze synode voor elkaar openstellen, zullen we allemaal een verandering ondergaan. Het zal een beetje doodgaan en verrijzen worden.

Een Filippijnse Dominicaanse novicemeester had een briefje op zijn deur: "Sorry, werk in uitvoering.' De samenhang zullen wij in de toekomst ontdekken, in het Koninkrijk. Dan zullen de wolf en het lam *in* ieder van ons vrede met elkaar hebben. Als we nu gesloten, vaste identiteiten hebben die in steen zijn geschreven, zullen we nooit het avontuur van nieuwe vriendschappen kennen die nieuwe dimensies zullen ontvouwen van wie we zijn. Wij zullen niet openstaan voor de ruime vriendschap van de Heer.

Als ze Emmaüs bereiken, eindigt de vlucht vanuit Jeruzalem. Jezus kijkt alsof hij verder wil gaan, maar met glorieuze ironie nodigen ze de Heer van de Sabbat uit om bij hen te rusten. 'Blijf bij ons, want het is bijna avond en de dag is bijna voorbij.' (Lukas 24:29). Jezus aanvaardt hun gastvrijheid zoals de drie vreemdelingen in Genesis 18 de gastvrijheid van Abraham aanvaardden. God is onze gast. Ook wij moeten de nederigheid hebben om gasten te zijn. De Duitse inzending zei dat we 'de comfortabele positie moeten verlaten van degenen die gastvrijheid verlenen. We moeten het onszelf gunnen te worden verwelkomd in het bestaan van wie onze metgezellen zijn op de reis van de mensheid'.

Marie-Dominique Chenu OP, de grootvader van het Tweede Vaticaans Concilie, ging de meeste avonden uit, zelfs toen hij tachtig was. Hij ging erop uit om te luisteren naar vakbondsleiders, academici, kunstenaars, families en hun gastvrijheid te genieten. 's Avonds dronken we een

biertje en vroeg hij: 'Wat heb je vandaag geleerd? Met wie heb je aan tafel gezeten? Welke gaven heb je ontvangen?' De Kerk op elk continent heeft gaven voor de universele Kerk. Om maar één voorbeeld te noemen: mijn broeders in Latijns-Amerika leerden mij mijn oren te openen voor de woorden van de armen, vooral onze geliefde broeder Gustavo Gutiérrez. Zullen we ze deze maand in onze debatten horen? Wat zullen we leren van onze broeders en zusters in Azië en Afrika?

'Toen hij bij hen aan tafel zat, nam hij het brood, zegende het, brak het en gaf het aan hen. Toen werden hun ogen geopend, herkenden ze hem en verdween hij uit hun zicht.' (Lukas 24:29). Hun ogen werden geopend. We hoorden die zin voor het eerst toen Adam en Eva de vrucht van de Boom des Levens namen, en hun ogen opengingen en ze wisten dat ze naakt waren. Dit is de reden waarom sommige commentatoren uit de oudheid de Emmaüsgangers zagen als Cleopas en zijn vrouw, een getrouwd stel, een nieuwe Adam en Eva. Nu eten ze het brood des levens. Nog een laatste kleine gedachte: wanneer Jezus uit hun zicht verdwijnt, zeggen ze: 'Brandde ons hart niet in ons toen Hij onderweg met ons sprak?' (Lukas 24:32) Het is alsof ze zich pas *na afloop* bewust worden van de vreugde die ze hadden toen ze met de Heer wandelden. De heilige John Henry Newman zei dat we ons er pas bij de terugblik op ons leven bewust van worden hoe God altijd bij ons was. Ik bid dat dit ook onze ervaring zal zijn.

Tijdens deze Synode zullen wij zijn als deze leerlingen. Soms zijn we ons niet bewust van de genade van de Heer die in ons werkt en denken we zelfs dat het allemaal tijdverspilling is. Maar ik bid God dat we achteraf, als we terugkijken, ons ervan bewust zullen worden dat God altijd bij ons was en dat ons hart in ons brandde.

Noten

[1] "La meglio parola è chiddra chi nun si dici"

[2] 'humili cordis intelligentia'[2]

[3] Man at Play or Did you ever practice eutrapelia? Translated by Brian Battershaw and Edward Quinn, Compass Books, London, 1965

[4] Granta, London 2016, p. 457

De meditatie van Timothy Radcliffe OP is terug te zien op <https://www.youtube.com/watch?v=QQr8x4iV-N0> (vanaf 3:00 min).